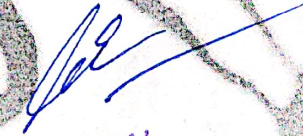

नव्वदोतरी श्री आत्मकथने ४ स्वरूप आणि चिकित्सा

मुख्य संपादक
प्राचार्य डॉ. वसंत बिरादार

संपादक
डॉ. मारुती कसाब

सहसंपादक
डॉ. अनिल मुंढे

PRINCIPAL
Nutan Mahavidyalaya
SBLU, Farbhani

ISBN No. 978-81-958253-6-3

'नव्वदोत्तरी स्त्री आत्मकथने : स्वरूप आणि चिकित्सा'

मुख्यसंपादक

प्राचार्य डॉ. वसंत बिरादार

संपादक

डॉ. मारोती कसाब

सहसंपादक

डॉ. अनिल मुंढे

प्रकाशक

सिध्दी पब्लिकेशन हाऊस

६२४, बेलानगर, भावसार चौक,

तरोडा (खु.) नांदेड ३४३१६०५

मो. ९६२३९७९०६७

www.wiidrj.com

मुद्रक

अनुपम प्रिंटर्स, श्रीनगर, नांदेड (महा.)

९१७५३३२४४३७

प्रथमावृत्ती : ११ सप्टेंबर २०२२

© सर्वाधिकार : महात्मा फुले महाविद्यालय, अहमदपूर अधीन

मुखपृष्ठ : तेजस रामपूरकर

अक्षरजुळवणी : डॉ. राजेश उंबरकर

मूल्य : ४७५/-

PRINCIPAL
Nutan Mahavidyalaya
SELU, Dist. Parbhani

सदरील ग्रंथातील कोणताही भाग किंवा मजकुराकरीता सदरील संशोधक रयतः
जबाबदार राहतील संपादक किंवा प्रकाशक जबाबदार राहतील

१२.	नव्वदोत्तरी काळातील दलित स्त्रियांची आत्मकथने	डॉ. भूषण प्रदीप देशमुख डॉ. वंदना स. भोयर	११९
१३.	आत्मचरित्र आणि आत्मकथन स्वरूप वैशिष्ट्ये	प्रा. डॉ. नाथराव ज्ञानोबा गरजाळे	१२०
१४.	आत्मचरित्र : स्वरूप आणि संकल्पना	अनंत उ. मोगल डॉ. राजाराम अ. झोडगे	१२८
१५.	आत्मकथन लेखनाची वैशिष्ट्ये	प्रा. डॉ. सावंत दत्तात्रय सदाशिव	१०६
१६.	नव्वदोत्तरी दलित स्त्री आत्मकथनांचे स्वरूप आणि विशेष	डॉ. कैलास सोनू महाले	११४
१७.	'जगले जशी' नाट्य कलावंत म्हणून घडण्याचा प्रवास	डॉ. संगीता नारायणराव मुंढे	१२०
१८.	नव्वदोत्तरी काळातील दलित स्त्रियांची आत्मकथने	प्रा. सौ. कांबळे एस. एस.	१३१
१९.	'मास्तरांची सावली' या आत्मकथनातील दारिद्र्याचे वर्णन	सुरेखा भगवानराव आगळे	१४१
२०.	आत्मकथन : स्वरूप आणि विशेष	प्रा. डॉ. संतोष जगन्नाथ जाधव	१५०
२१.	आत्मचरित्र आणि आत्मकथन साम्यभेद	प्रा. डॉ. सिंधू बाबाराव सोलापुरे	१५५
२२.	'आयदान' कोकणातील दलित स्त्रियांच्या व्यथेचे चित्रण करणारे आत्मकथन	डॉ. रेखा गणेशराव वाडेकर	१६०
२३.	'मी वनवासी' सिधुताई सपकाळ यांची अजब जीवनगाथा	प्रा. सुषमा पांचाळ	१६१

PRINCIPAL

Nutan Mahavidyalaya

SELVA

१६१

आत्मचरित्र : स्वरूप आणि संकल्पना

अनंत उ. मोगल

संशोधक विद्यार्थी

डॉ. राजाराम अ. झोडगे

नूतन महाविद्यालय, सेलू.

मराठी साहित्यामध्ये कथा, कविता, कादंबरी, चरित्र, आत्मचरित्र, निबंध इ. विविध वाङ्मय प्रकाराचे विपूल प्रमाणात लेखन हे होत असते. त्यातच आत्मचरित्र हा वाङ्मय प्रकारही आजच्या काळात आपल्याकडे रुढ झालेला आहे. आत्मचरित्र लेखनाची प्रथा ही आपल्याकडे अव्वल इंग्रजी कालखंडापासून झालेली दिसते. त्याआधी मध्ययुगीन कालखंडातील संतकवींच्या रचनांत आत्मकथनपर किंवा आत्मसमर्थनार्थ काही अभंग लिहिलेले आहेत. संत नामदेव, संत जनाबाई, संत चोखामेळा, संत सोयराबाई या संतानी आपल्या आत्मपर भावना या अभंगातून मांडल्या. मराठीत आधुनिक काळात नाना फडणवीस, गंगाधरशास्त्री पटवर्धन यांशिवाय गोडसे भटजी यांनी 'माझा प्रवास' या प्रवास वर्णनातून स्वतःचे आत्मवृत्त लिहिले. इ.स. १८७० ते ७१ या काळात दादोबा पांडुरंग यांचे आत्मचरित्र हे रुढार्थाने पहिले आत्मचरित्र मानले जाते. याशिवाय वासुदेव वळवंत फडके, बाबा पदमनजी यांचे १८८४ मध्ये आलेले 'अरुणोदय' श्रीमती रमाबाई रानडे यांचे 'आमच्या आयुष्यातील काही आठवणी' हे पुस्तक आत्मचरित्रच होय. महर्षी कर्वे, माधवराव बागल, कर्मवीर शिंदे, जगन्नाथ, अ.बा. काळे यांनीही आत्मचरित्रे लिहिलेली आहेत.

या सुरुवातीच्या काळापासून ते आजतागायत पर्यंत ही आत्मचरित्र किंवा आत्मकथन लेखनाची परंपरा विस्तारत जाताना दिसत

'नव्वदोत्तरी स्त्री आत्मकथने : स्वरूप आणि चिकित्सा' १८

PRINCIPAL
Nutan Mahavidyalaya
SELU, Dist. Parbhani

आहे. कारण आत्मचरित्र वाङ्मय प्रकार हा चित्तवेधक, चैतन्यमय, जिव्हाळ्याचा वाङ्मय प्रकार आहे. ज्यामधून लेखक हा स्वतःचा 'आत्मा' प्रकट करत असतो. म्हणजे स्वतःच्या आत्मप्रकटीकरणाचे माध्यम म्हणजे आत्मचरित्र होय. स्वतःकडे पाहतांना तटस्थ भाववृत्तीने लेखन करणे महत्वाचे आहे. स्वतःच्या भाव-भावना, आचार-विचार याकडे आत्मलेखकाला तटस्थपणे पाहता आले पाहिजे ही वृत्ती वाळगुनच आत्मचरित्र लेखकाने लिहिणे गरजेचे असते. त्या आत्मचरित्राचे स्वरूप आणि संकल्पना समजून घेण्याचा प्रयत्न येथे करावयाचा आहे.

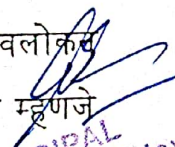
संशोधनाची उद्दिष्टे किंवा हेतू

- १) आत्मचरित्र या वाङ्मय प्रकाराचे स्वरूप समजून घेणे.
- २) आत्मचरित्र ही संकल्पना समजून घेणे.
- ३) आत्मचरित्र चरित्र लेखनाचे गुण-दोष लक्षात घेणे

आत्मचरित्र म्हणजे काय ?

आत्मचरित्र ह्या वाङ्मय प्रकाराचा विचार करतांना तो शब्द कसा बनतो हे पाहणे महत्वाचे आहे. आत्मचरित्र = आत्म + चरित्र यापासून बनतो. आत्म हा शब्द आत्मन् या शब्दापासून बनला तर चरित्र हा शब्द संस्कृतमधील चर् या धातूपासून तयार होतो. आत्मा म्हणजे स्वतःच्या ठायी असलेली स्थिती गती तर चर - म्हणजे चालत राहणे चरित्र म्हणजे चाललेली स्थितीगती थोडक्यात आत्मचरित्र म्हणजे आयुष्याच्या विशिष्ट टप्प्यावर गतायुष्याच्या आत्मप्रेमात न पडता तटस्थपणाने व प्रांजळपणाने घेतलेला आढावा होय. याप्रमाणे अनेक अभ्यासकांनी आत्मचरित्राच्या व्याख्या केलेल्या आहेत त्या पुढीलप्रमाणे.

- १) सदा कःहाडे : "स्वतःच्या जीवनाचे दुरस्थपणाने सिंहावलोकन वृत्तीने केलेले अवलोकन आणि त्या विषयी प्रांजल निवेदन म्हणजे आत्मचरित्र होय."

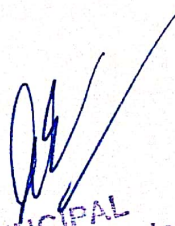

PRINCIPAL
Nutan Mahavidyalaya
SELU, Dist. Faridkot

'नव्वदोत्तरी स्त्री आत्मकथने : स्वरूप आणि चिकित्सा' ११

- डा. ग. ग. जाधव :- "आपल्या जीवनविषयक अनुभवांचे व नदनांगाने आपल्या व्यक्तिमत्त्वाचे स्वतः लेखकाने लेखन रूपाने घडविलेले दर्शन म्हणजे आत्मचरित्र होय."
- ३) डॉ. वसंत वांग्यावकर :- "स्वतःच्या जीवनाची स्वतःच लिहिलेली कहाणी"
- ४) डॉ. आनंद यादव :- "आत्मचरित्र एका व्यक्तीने स्वतःच स्वजीवनाचा नेटकेपणाने काढलेला चैतन्यपूर्ण आलेख असतो."
- ५) डॉ. विमल भालेगव :- "स्वजीवन तटस्थपणे न्याहाळून त्यातून आवश्यक त्या बाबींची निवड करून त्यांचे प्रांजळ निवेदन कलात्मक मांडणी यातून स्व चित्र रेखाटणे म्हणजे आत्मचरित्र होय."
- ६) डॉ. द. भि. कुलकर्णी :- "भावकविता म्हणजे कल्पनेच्या भुमिवरील वास्तववेल असेल तर आत्मचरित्र म्हणजे वास्तवतेच्या भुमिवरील कल्पकता असते. घडलेल्या आयुष्याची ती केवळ नोंद किंवा प्रतिकृती नसते. घडलेल्या आयुष्याचा तो आस्वाद असतो."
- ७) हिंदी साहित्य कोश :- "आत्मकथा लेखक के अपने जीवन का सम्बद्ध वर्णन है, आत्मकथा के द्वारा अपने वीते हुए जीवन का सिंहावलोकन और एक व्यापक पृष्ठभूमी में अपने जीवन का महत्त्व दिखलाया जाना सम्भव है।"
- ८) Webster : "A biography or narrative of one's life written by one self"
- ९) शुमेकर - : "Autobiography is the rofessedly truthful record of an individual written by himself and composed as single word."
- १०) Charless Duffy (चार्लस डफी) :- "Autobiography is the history of life character and work of a person written

PRINCIPAL
Nutan Mahavidyalaya
SELU, Dist. Parbhani

'नव्वदोत्तरी स्त्री आत्मकथने : स्वरूप आणि चिकित्सा' १००

by himself" "व्यक्तीच्या जीवनात, व्यक्तीत्वाचा व कर्तृत्वाचा त्याने स्वतःच लिहिलेला इतिहास म्हणजे आत्मचरित्र."

११) Encyclopedia Britanica :- "Autobiography the account of an individual human life written by subject himself."

१२) विल्यम स्पेंजमन :- "लेखक स्वपासून अलग होतो, तटस्थ होतो तेव्हाच आत्मचरित्राचे लिखान होते."

१३) हेरॉल्ड निकल्सन :- "आत्मचरित्र म्हणजे स्वतःच स्वतःचे लिहिलेले चरित्र."

वरील सर्व व्याख्यांमधून आत्मचरित्रांच्या विषयी विविध अभ्यासकांनी मांडलेली मते लक्षात घेता असे लक्षात येते की, आत्मचरित्र लेखक हा प्रामुख्याने स्व जीवनाचा व्यापक दृष्टीकोनातून परामर्श हा घेत असतो. या व्याख्यांमधून आपल्याला आत्मचरित्र या वाङ्मय प्रकाराची संकल्पना ही स्पष्ट करता येते. सर्व अभ्यासकांच्या मतांचा विचार करता असे दिसून येते की, आत्मचरित्र लेखनातून आत्मचरित्र लेखक स्वतःच्या गतजीवनाकडे अगदी तटस्थपणे व प्रांजळपणे पाहत असतो. स्वतःमधील गुणावगुणांची अगदी तटस्थपणाने तो मांडणी करतो. स्व जीवनाकडे पाहतांना तो वास्तवतेला जोड देत असतो. जर त्याच्या लेखनात कल्पकतेला अधिक महत्त्व देण्याचा घटाटोप दिसला तर ते आत्मचरित्र अतिशयोक्तीकडे जाण्याची अधिक शक्यता असते म्हणून मला असे वाटते की, आत्मचरित्र लिहितांना स्वतःच्याकडे गुण-दोषासह तटस्थपणाने पाहता आले पाहिजे आपल्यातील कमतरतांसह उणीवांसह आपण वास्तव असे लेखन करणे महत्त्वाचे असते. थोडक्यात स्वतःला आलेल्या आत्यंतिक प्रामाणिक आत्मनुभवाला सत्यसाधनांच्या द्वारे मांडणे म्हणजे आत्मकथन होय. कारण तो स्वशी साधलेला सुसंवाद असतो. 'तटस्थपणाने, प्रांजळपणाने स्वजीवनाचे सिंहावलोकन करणे म्हणजे आत्मचरित्र होय' असे माझे मत आहे.

'नव्वदोत्तरी स्त्री आत्मकथने : स्वरूप आणि चिकित्सा'

PRINCIPAL
Nutan Mahavidyalaya
Selulaya
Dist. Solapur

आत्मचरित्राचे घटक किंवा अंगे :-

आत्मचरित्र लेखन करत असतांना प्रामुख्याने आत्मचरित्र लेखकाला स्वभान ठेवून लेखन करणे महत्वाचे ठरते. ते लेखन करत असतांना अंतर्मुख होऊन स्वतः बद्दल वाटणाऱ्या जिज्ञासेच्या भावनेतून तो व्यक्त होत जातो. त्याच्या जगण्याच्या एका टोकापासून दुसऱ्या टोकापर्यंतचा अनुभवलेला प्रवास तो व्यक्त करत असतो. त्यामुळे वाङ्मयीन पातळीवर आत्मचरित्र हे उत्तम होण्यासाठी आत्मचरित्र लेखकाला काही कसोट्या किंवा आवश्यक ती अंगे असतात त्या अंगाचा घटकाचा विचार पुढीलप्रमाणे करता येईल.

१) सत्यकथन :- सत्यकथन हे आत्मकथनाचे सर्वात महत्वाचे अंग आहे. आत्मचरित्रातील प्रत्येक घटना व प्रसंग हा त्याच्या आत्मचरित्राचा लेखक त्याचा स्वतः साक्षीदार असतो. रा. कृ. लागू यांच्या मते तर सत्य म्हणजे आत्मचरित्राचा कलिजा होय. त्या सत्याच्या तीन वाजू असतात. (1) स्वतः दिसणारे सत्य (2) प्रतिपक्षाला दिसणारे सत्य (3) प्रत्यक्षात दिसणारे सत्य. या वाबी डोळ्यासमोर ठेवून आत्मचरित्रामध्ये केवळ जमेच्या किंवा आपलीच मते न मांडता आपल्यातील उण्या वाजू, घटना मांडणेही आवश्यक आहे. हे प्रामाणिकपणे त्यांनी ते वाचकांच्या समोर ठेवणे महत्वाचे असते. 'नायकाचे व्यक्तीत्व त्याची जडण-घडण कशी झाली यावरच प्रकाश केंद्रीत करणे हे आत्मचरित्राचे सत्य होय'. ही सत्यकथनाची भूमिका आत्मचरित्राची महत्वाचीच कसोटी होय.

२) प्रांजळपणा :- आत्मचरित्र हा ललित वाङ्मयाचा प्रकार असून तो व्यक्तींच्या अंतरंगाकडून बहिरंगाकडे जाणारा प्रवास चित्रित करत असतो. इतरांपुढे एक प्रेरणा म्हणून तो उभा असतो त्यामुळे प्रांजळपणाने आयुष्यात आपल्या वाट्याला आलेला कटू अनुभव, विदारक सत्य, दुःखाचे क्षण याशिवाय स्वतःमधील दोष याची

'नव्वदोसरी स्त्री आत्मकथने : स्वरूप आणि चिकित्सा'

१०२

PRINCIPAL
Nutan Mahavidyalaya
SELU, Dist. Parbhani

मांडणी तो करत असतो. निरलस भावनेने आणि स्वयं स्फुर्ती वस्तुस्थिती अगदी प्रांजळपणाने ही मांडली जाते. या प्रांजळपणाच्या कसोटीवर आत्मचरित्र उभे असते.

3) तटस्थवृत्ती :- आत्मचरित्र लेखकाने केलेले निवेदन हे स्वनिवेदन असते. त्यामुळे हे निवेदन करतांना ते प्रांजळ, प्रामाणिक, तटस्थपणाचे हवे. जीवनातील कुठलाही प्रसंग न टाळता अगदी वास्तव असे लेखन करणे महत्वाचे असते. ती तटस्थपणाची जाणीव ठेवूनच आत्मचरित्रकाराने लेखन करणे महत्वाचे ठरते, म्हणून तटस्थपणा ही आत्मचरित्राची महत्वाची कसोटी किंवा अंग आहे.

4) घटनांची योग्य निवड :- स्वतःचे आत्मरूप उलगडत असतांना लेखक हा गतकाळातील घटनानुक्रमाची मांडणी आत्मचरित्रातून करत असतो. ती करतांना ती निवड त्याला आलेल्या अनुभूतीची वास्तव अभिव्यक्ती असली पाहिजे. कारण निवेदक हा अनेक घटनांचा स्वतः साक्षीदार असल्याने अनभिज्ञ लोकांसमोर आपले कथन हे करत असतो. त्यामुळे घटनाक्रमांची योग्य मांडणी ही आत्मचरित्राच्या प्रवाहीपणाला बळकटी देत असते.

5) स्वला केंद्रस्थानी :- आत्मचरित्राच्या विविध घटना प्रसंगाच्या केंद्रस्थानी स्वतः लेखकच असतो. त्यामुळे त्याला स्वचे भान ठेवून स्वदर्शन योग्य पध्दतीने झाले पाहिजे यास महत्त्व देऊन लेखन करावे लागते.

ज्या घटना प्रसंगामुळे स्वतःचे व्यक्तित्व ठळकपणे उभे राहिल अशा घटना प्रसंग, पात्र या सर्व बाबींची निवड करणे गरजेचे असते. स्वदर्शन घडले नाही तर आत्मचरित्राचे महत्त्व उरणार नाही. ही मांडणी करतांना स्वतःला विसरून चालणार नाही. आत्मसमर्थन त्याने करू नये तर नेमकेपणाने आपल्या जीवनानुभवाचे कथन करावे.

नव्वदोत्तरी स्त्री आत्मकथने : स्वरूप आणि चिकित्सा १०३

PRINCIPAL
Nutan Mahavidyalaya
D. D. P. Parbhani

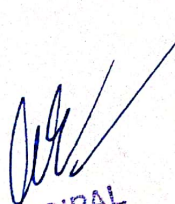
आत्मचरित्र लेखनाच्या दृष्टीने या सर्व अंगाना अत्यंत महत्वाचे स्थान आहे. वाङ्मयीनदृष्ट्या या अंगाचा विचार करून लिहिल्या गेलेली आत्मचरित्रे ही महत्वाची आणि प्रवाही ठरतात.

आत्मचरित्राचे गुण :-

- १) आत्मचरित्र लेखकाने सत्यकथन करावे.
- २) नेमक्या व योग्य अशा सुटसुटीत घटना प्रसंगाचा उल्लेख करावा.
- ३) आत्मचरित्राचे लेखन करतांना सत्याच्या वाजूने खंबीरपणे उभे राहण्याची तटस्थ वृत्ती अंगीकार करून लिहावे. वा. ल. कुलकर्णी म्हणतात त्याप्रमाणे 'स्वतःविषयी जे जे दिसले वा जाणवलेले असते त्याचे सत्यदर्शन असणार जे जाणवले ते यथार्थपणे, अविकृतपणे त्यात कोणत्याही प्रकारचा भडक रंग न वापरता कोणतीही रेषा वाजवीपेक्षा अधिक पुसट वा ठळक न करता रेखाटणे हेच आत्मदर्शकाचे काम'
- ४) समयसूचकता, सुक्ष्म निरीक्षण, निःस्पृह वृत्तीची कबुली इ. गुण आत्मचरित्रकाराकडे असावेत जेणेकरून आत्मचरित्राचे वाङ्मयीन मुल्य वाढते.
- ५) आत्मचरित्रकाराने आपले निवेदन प्रांजळ व प्रामाणिकपणाने करावे.

आत्मचरित्राचे दोष किंवा मर्यादा:-

- १) आत्मसमर्थन, आत्मपुजा, आत्मगौरव, आत्मप्रौढी अधिक प्रमाणात असेल तर त्यामुळे आत्मचरित्राचे मुल्य कमी होते.
- २) विविध घटना प्रसंगामधून आत्मचरित्रकाराने स्वतःची वेगळी किंवा खोटी प्रतिमा उभी करू नये. त्यामुळे आत्मचरित्रास सत्यालापाचा दोष जडतो.
- ३) आत्मचरित्रकार स्वतःच विविध घटना प्रसंगाचा साक्षीदार असल्याने त्याने फसवे असे वर्णन करू नये. सत्यता पडताळून लेखन करावे.

PRINCIPAL
Nutan Mahavidyalaya
SELU, Dist. Parbhani

'नव्वदोत्तरी स्त्री आत्मकथने : स्वरूप आणि चिकित्सा' १०४

१) आत्मचरित्रातून लेखक वस्तुस्थिती मांडतो पण त्या वस्तुस्थितीत अतिशयोक्ती नसावी.

२) वाग्नू वापलीकडे जाऊन खळबळजनक, अतिरंजित असे लेखन करू नये.

आत्मचरित्र या वाङ्मय प्रकाराची संकल्पना, स्वरूप व गुणादीगांची चर्चा ही प्रस्तुत लेखनाच्या माध्यमातून करण्याचा प्रयत्न केला आहे.

संदर्भ ग्रंथ -

- १) कन्हाडे, नदा - चरित्र आणि आत्मचरित्र, लोकवाङ्मय गृह प्र. लि. मुंबई १९७६
- २) भालेगाव, विमल आधुनिक मराठी वाङ्मयातील चित्रांची आत्मचरित्र ग्रंथ अभ्यास (१९९०-१९७५) साहित्य प्रचार केंद्र, नागपूर - १९८६.
- ३) बोंगावकर, वसंत प्राचीन मराठीतील चरित्रलेखन
- ४) यादव, आनंद आत्मचरित्र मीमांसा
- ५) कुलकर्णी, द.मि. सांजवात शिफारस, ललित, मुंबई १९३०
- ६) वर्मा, धीरेन्द्र हिंदी साहित्य कोश, खंड-१, ज्ञानमण्डल निर्माणकेंद्र वाराणसी, निमरी आवृत्ती १९८५
- ७) जोशी, अ.म. चरित्र आणि आत्मचरित्र तंत्र आणि विचार, मुद्रिणा प्रकाशन, पुणे १९५६
- ८) Encyclopedia Britannica Vol. London. 1968
- ९) हरलक, उपा मराठीतील आत्मचरित्रपर लेखन

'नव्वदोसरी स्त्री आत्मकथने : स्वरूप आणि चिकित्सा' १०५

आत्मकथनांतून समाजाचे खऱ्या अर्थाने वास्तव दर्शन घडते. समकालीन समाजातील प्रश्न, समस्या यांची माहिती मिळते.

नव्वदोत्तरी काळात आपल्या समाजातील विविध स्तरांतून आत्मकथने आली. स्त्रियांनी लिहिले. दलितांनी लिहिले. विमुक्त भटक्यांनी लिहिले. शेतकरी - कामगारांनी लिहिले. ज्यांची ज्यांची वंचना झाली, अशा वंचित समूहांनी लिहिलेली ही आत्मकथने म्हणजे विकासाच्या वाता मारणाऱ्या नागरी समाजाच्या डोळ्यात घातलेले झणझणीत अंजन होय.

म्हणून अशा प्रकारच्या परखड सत्यवादी लेखनाचे स्वागत झाले पाहिजे असे मला प्रामाणिकपणे वाटते.

आजच्या खाजगीकरणाच्या आणि जागतिकीकरणाच्या काळात मानवी समाजाला अधिक शहाणे करण्यासाठी अशा प्रकारच्या आत्मकथनांची गरज आहे, असे मला प्रामाणिकपणे वाटते. समाजाची घडी नीट वसवणे आणि मानवी समाज उन्नतीकडे मार्गस्थ करणे ही आपल्या सर्वांची जबाबदारी आहे.

लेखक हा समाजातील एक महत्त्वाचा जबाबदार घटक असतो. म्हणून लेखकांनी स्वतःचीच चिकित्सा करणारी आत्मकथने लिहावीत. आणि वाचकांनीही अशा प्रकारच्या सत्यवादी लेखनाला भरभरून प्रतिसाद द्यावा असेही वाटते. "खोटं बोल; पण रेटून बोल" अशा आजच्या या काळात खऱ्या आत्मकथनांची अत्यंत गरज असून विविध शोषित वंचितांनी स्वतःला समाजापुढे आणावे हीच अपेक्षा या निमित्ताने करता येईल,

ॐ माझेती कसब
डॉ. अनिल मुंढे

SIDDHI

PUBLISHING HOUSE

(National Publication)

Nanded, Maharashtra (India)

website : www.wiidrj.com

PRINCIPAL
Nutan Mahavil Selva
Nanded, Maharashtra
www.wiidrj.com

